

SS
79.7

NÝTING FISKASTOFNA Í MIKLAVATNI

Í SKAGAFIRÐI

Tumi Tómasson

Hólum, jan 1990

VMST-N/90005



VEIÐIMÁLASTOFNUN - NORÐURLANDSDEILD

Hólum, Hjaltadal, 551 Sauðárkróki.

NÝTING FISKASTOFNA Í MIKLAVATNI Í SKAGAFIRÐI

Punktur ritaðir eftir fund með stjórn veiðifélagsins
18. janúar 1990

INNGANGUR

Að kvöldi fimmtudagsins 18. janúar 1990 mætti undirritaður á fund með stjórn þeirrar deildar Veiðifélags Skagafjarðar sem er um Miklavatn. Fundinn boðaði Jens Guðmundsson á Gili og var fundurinn haldinn á heimili hans. Auk okkar mættu á fundinn stjórnarmennirnir Viðar Ágústsson, Bergsstöðum og Halldór Hafstað, Útvík. Tilefni fundarins var að ræða aðal markmið félagsins og leiðir til að ná þeim.

Ég gerði grein fyrir því hvernig ég teldi skynsamlegast væri að standa að ræktun og veiðum í vatninu. Spunnust af því nokkrar umræður. Í lok fundar var ákveðið að ég skrifaði niður helstu atriði ræktunar- og nýtingaráætlunar fyrir svæðið sem stjórnarmenn gætu haft til hliðsjónar í viðræðum við aðrar deildir Veiðifélags Skagafjarðar, því í sumum tilfellum er um að ræða nýtingu stofna sem eru sameiginlegir með fleiri deildum.

SJÓNARMÍÐ UM NÝTINGU HINNA ÝMSU STOFNA

LAX

Laxveiði í net hefur um langt árabil verið stunduð í Miklavatni og hefur um langt skeið ríkt óeining um þessar veiðar við Veiðifélag Sæmundarár, en deildirnar um Sæmundará og Miklavatn voru áður ein deild. Þessar deildir gerðu eitt sinn með sér samning um seiðasleppingar í Sæmundará og Miklavatn og gildruveiðar á laxi í útfalli vatnsins, en þeim samningi var ekki fylgt eftir.

Athuganir sem ég gerði í Sæmundará 1984-1986 sýndu að laxastofn árinna er ofnýttur, þannig að hrygning er stopul bæði í tíma og rúmi. Uppeldisskilyrði árinna fyrir lax eru góð en nýtast ekki nema að litlu leiti sem slík, heldur hafa bleikja og urriði tekið við vegna ónógrar hrygningar laxa. Þetta ástand hefur svo endurspeglast í þverrandi laxveiði, bæði í ánni og í vatninu. Hin síðari ár hefur laxveiði í ánni numið örfáum tugum árlega, en þegar best lét veiddust á stöng í ánni yfir 300 laxar. Laxveiðin í vatninu hefur einnig farið stórminnkandi, þótt þar veiðist nú hlutfallslega meira en áður var og skýrist það af því að netin taka hlutfallslega stærri toll úr litlum göngum. Tekjur af laxveiði úr vatninu hafa að líkindum numið tugum þúsunda króna og veiðitekjur á laxi úr ánni hafa sennilega skipt nokkrum hundruðum þúsunda á síðustu árum.

Miðað við þá reynslu sem fyrir liggur, ætti með markvissu ræktunarstarfi í Sæmundará að vera hægt að halda þar uppi laxgengd sem skilaði 200-250 laxa veiði á ári að meðaltali og leigutekjur gætu þá numið 2-3 milljónum, þ.e. margfaldri þeirri upphæð sem laxastofninn á svæðinu öllu gefur af sér í dag.

Til að ná þessum tekjum þurfa deildirnar um Miklavatn og Sæmundará að vinna saman. Tryggja þarf að laxveiðar séu ekki stundaðar sem slíkar í vatninu og að takmarka sem kostur er að laxar veiðist þegar veiðar á öðrum stofnum eru stundaðar í vatninu. Það mætti hugsa sér að fyrir að hætta laxveiðum fengju vatnabændur hlutfall af leigutekjum árbænda, eða að nota hvetjandi kerfi þar sem greiðslur til vatnabænda yrðu á einhvern hátt tengdar fjölda veiddra laxa í Sæmundará. Ég lagði til á fundinum að deildirnar tvær yrðu sameinaðar að nýju, en stjórnin taldi að eins gott væri að gera samning á milli deildanna og lét ég það liggja á milli hluta hér.

Til að takmarka laxveiðar í vatninu tel ég að takmarka þyrfti netaveiðar í vatninu á göngutíma laxins (t.d. frá 10. júní til 20. sept) við smáriðin net (allt að 30 mm á legg) og að á þessum tíma mætti ekki leggja nálægt ósum né á öðrum þekktum

gönguleiðum laxins í vatninu. Hinsvegar tel ég að ekki beri að takmarka netaveiðarnar hvað varðar fjölda neta, lengd milli neta né við ákveðna daga vikunnar, umfram það sem kemur fram í tillögum um nýtingu annarra stofna hér á eftir.

STAÐBUNDIN BLEIKJA

Athuganir á silungastofnum Miklavatns sumarið 1984 sýndu að í vatninu var uppsafnaður stofn af staðbundinni bleikju, þar sem flestir einstaklingarnir voru 27-29 cm langir (150-250 g). Sumarið 1985 voru stundaðar verulegar veiðar á þessum fiski og alls voru lögð inn um 6 tonn í Hraðfrystihús Hofsóss. Miðað við silungsverð í dag var verðmæti þessa afla 1.2-1.5 milljónir. Til að gera veiðarnar mögulegar varð að fá undanþágu frá gildandi lögum um lax- og silungsveiðar og veitti landbúnaðarráðuneytið undanþáguna að fengnu samþykki deildarinnar við Sæmundará.

Sumarið 1986 kom upp mikil óánægja með þessar veiðar meðal árbænda og var veiðunum þá frestað fram til 20. september þegar laxveiði lauk í Sæmundará. Af þessum og ýmsum öðrum ástæðum hafa veiðarnar verið lítið stundaðar hin síðari ár. Þegar afli var skoðaður hjá Jens á Gili haustið 1987 virtist stórt hlutfall aflans vera ókynþroska sjóbleikja. Hlutfall sjóbleikju í veiði í smáriðin net getur þó verið breytilegt milli ára og milli svæða í vatninu. Eftir stendur þó að staðbundin bleikja hefur lítið verið nýtt til veiða síðan 1986.

Til að nýta staðbundna bleikju ætti því að heimila notkun smáriðinna neta eins og lagt var til í kaflanum um laxinn, en gera þyrfti nánari athugun á samsetningu aflans á mismunandi stöðum í vatninu í ágúst og september og þá ákveða um veiðar á þessum tíma í framhaldi af því. Verður nánar vikið að þessu í kaflanum um sjóbleikju.

SJÓBLEIKJA

Sjóbleikja er nafn sem við notum fyrir bleikju sem gengur í sjó, en hún er ekki sérstök tegund, og ekki heldur endilega aðskilinn stofn. Ef við tækjum hæng og hrygnu af staðbundinni bleikju gæti sum afkvæmi þeirra orðið sjóbleikjur, og önnur staðbundinn og dvalið alla ævi í ferskvatni eins og foreldrarnir. Það hlutfall sem gengur til sjávar getur verið tengt vaxtarskilyrðum á seiðastigi o.fl.

Sjóbleikjuseiði ganga fyrst til sjávar þegar þau eru 2-3 ára og dvelja líklega 6-10 vikur í sjó yfir sumarið. Þau hafa síðan vetrarsetu í ferskvatni. Eftir fyrsta sumarið í sjó er sjóbleikjan enn smá, svona um 20 cm á lengd og innan við 100 g. Hún leitar ekki endilega á æskustöðvarnar, heldur hefur vetrardvöl neðarlega í ám eða vötnum í árkerfinu. Þessi smábleikja gengur oftast ekki fyrr en í september. Næsta vor gengur hún til sjávar aftur og eftir annað sumarið í sjó er hún einnig oftast ókynþroska, þá um 200-300 g. Eftir þriðja jafnvel fjórða, sumarið í sjó verður sjóbleikjan kynþroska í fyrsta skipti. Þá leitar hún á æskustöðvarnar til að hrygna.

Sjóbleikja er mjög útbreidd á Héraðsvatnasvæðinu. Allar sjóbleikjur sem ég hef séð úr Hofsa og Norðurá hafa verið kynþroska. Þær sjóbleikjur sem ég hef séð úr Miklavatni hafa ýmist verið kynþroska eða ókynþroska. Kynþroska sjóbleikjur í Miklavatni eru ættaðar þaðan, þær eru af Miklavatnsstofni. Ókynþroska sjóbleikja í Miklavatni getur hinsvegar verið upprunnin í Miklavatni, en hún getur einnig verið af öðrum stofnum, ættuð ofar úr vatnasvæði Héraðsvatna eða jafnvel úr öðrum skagfirskum ám.

Ókynþroska sjóbleikja gengur frekar síðla sumars, í flestum árum líklega síðast í ágúst og í september. Hún er mjög góður matfiskur. Þær athuganir sem ég hef gert á seiðastofnum bleikju á Héraðsvatnasvæðinu benda til að bleikjan sé ekki ofveidd í þeim skilningi að hrygning sé ónóg. Allstaðar þar sem skilyrði eru fyrir bleikjuuppeldi í ánum er nóg af bleikjuseiðum.

Í þeim skilningi er því í lagi að veiða ókynþroska sjóbleikju líkt og hingað til. Hinsvegar gætu haustveiðar á ókynþroska sjóbleikju í Miklavatni haft áhrif á veiðar kynþroska bleikju síðar í Miklavatni, og annars staðar á Héraðsvatnasvæðinu og e.t.v. í öðrum ám.

Hve mikil áhrif haustveiðar í Miklavatni gætu haft á veiðar kynþroska bleikju fer eftir umfangi haustveiðanna, hvaða hlutfall bleikju af öðrum svæðum hefur vetrardvöl í Miklavatni, hvaða afföll yrðu á þessum bleikjum áður en kynþroska er náð, ef veiðar væru ekki stundaðar í Miklavatni og hvaða veiðiálag sé á bleikju sem er á hrygningargöngu.

Til að fá nákvæm svör við öllum þessum spurningum þyrfti umfangsmiklar rannsóknir, sem myndu líklega kosta mun meira en hægt er að réttlæta með veiðitekjum á sjóbleikju á Héraðsvatnasvæðinu. Til að fá einhver svör væri þó æskilegt að merkja haustbleikju í Miklavatni.

Ég tel að skynsamlegasta nýtingin á sjóbleikju í Miklavatni yrði fengin með því að leggja net að lágmarki 40 mm á legg fyrir og eftir laxveiðitímann. Það þyrfti hinsvegar að athuga betur hvort ástæða sé til að takmarka veiðar með smáum möskvum á haustin. Fyrsta skrefið í slíkri athugun yrði að kanna útbreiðslu geldrar sjóbleikju í vatninu á haustin til að kanna hvort ætti e.t.v. að takmarka haustveiðar með smáriðnum netum við ákveðin svæði í vatninu. Næsta skref yrði síðan að merkja gelda sjóbleikju í Miklavatni, en niðurstöður úr þeirri athugun mundi ekki liggja fyrir fyrr en eftir 2-3 ár.

URRIÐI OG SJÓBIRTINGUR

Samband urriða og sjóbirtings er með líkum hætti og samband bleikju og sjóbleikju. Þessir fiskar hrygna oft í litlum ám eða lækjum, en seiðin ganga síðan niður í stöðuvatn eða aðalána eftir vetrarlanga dvöl í hrygningarári. Margir hafa sagt mér að sjóbirtingsveiði hafi minnkað mjög frá því sem

áður var. Til þess eru líklega tvær meginástæður. Í fyrsta lagi er búio að grafa út meiri hluta þeirra lækja sem urriðinn áður hrygndi í og í öðru lagi hefur veiðiálag aukist á síðustu áratugum.

Urriði og sjóbirtingur hafa almennt verið lítill og minnkandi hluti veiðinnar í Miklavatni, er veiði smárra urriða/sjóbirt- inga hefur þó að sögn aukist síðustu árin. Sé svo tel ég að það sé líklega vegna þess að urriði er núna búinn að ná sterkari stöðu í Sæmundará vegna ofveiði á laxastofni árinna. Verði markviss laxrækt stunduð í Sæmundará á ég von á að urriðaveiði muni aftur fara dvínandi.

Að öðru leiti vísa ég til þess sem sagt var um bleikju og sjóbleikju hér að framan því æviferlar þessara tegunda eru mjög svipaðir og eftir sjógöngu er lífshlaup þessara tegunda hliðstætt.

ÁLYKTANIR

Það er augljóst að heildarafrakstur veiðiréttareigenda af fiskastofnum Sæmundará og Miklavatns gæti orðið margfalt meiri en verið hefur á allra síðustu árum. Ég hef hér að framan bent á þá nýtingar- og ræktunarstefnu sem ég tel að muni gefa mestan afrakstur af laxa og silungstofnunum. Þar með er ekki sagt að hún henti öllum jafn vel og útfærsla hennar í smáatriðum getur verið samningsatriði og breyst þegar haldbetri upplýsingar fást um ýmsa þætti í líffræði fiskastofnanna. Mikilvægt er að í nýrri nýtingaráætlun verði fundin lausn á félagslegum vandamálum þannig að friður verði um veiðar og ræktun á svæðum, jafnvel þó að það gæti að einhverju leiti orðið á kostnað nýtingarmöguleika svæðisins.